

שמעתא למיקתא

גליון טו' - פ' במדבר/חג השבועות ה'תשע"ע / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

האם יש דין תוספת יו"ט בחג השבועות

[נמסר עבור המערכת, מאת הר"ג אברהם ויג שליט"א רב בקהילת "מנין אברכים" בית וגן]

כתב המ"ב (סי' תצד ס"ק א) שבליל שבועות מאחרין להתפלל מעריב כדי שיהיו ימי הספירה מ"ט יום תמימות, והוא שיטת הט"ז. אולם המג"א כי זאת רק לגבי קידוש, ומבואר שדעת המג"א לחלוק על הט"ז ושיכול להקדים להתפלל. וכן מבואר בשל"ה על מסכת שבועות, שצריך להקפיד רק על קידוש לעשות בלילה. וצ"ב טעם החלוק בין קידוש לתפילה לשל"ה ומג"א. **הבנין שלמה** (סי' לה) כי שזה לו כשלושים שנה שעמד על הט"ז והמג"א שהרי קי"ל בסי' רס"א שיש מצות עשה להוסיף מחול על הקודש בשבת ויו"ט, וילפינן לה ברי"ה (ט). מערב עד ערב תשבתו שבתכם, וא"כ בלאו הכי מחויב לקבל יו"ט של שבועות מבעוד יום ומה יועיל שלא יתפלל או יאמר קידוש קודם. וכתב לחדש שבפי אמור בענינא של חג השבועות כתיב "וקראתם בעצם היום הזה" ובגמ' ביומא (פא א') ילפינן גבי יוה"כ בעצם היום הזה למעט תוספת יוה"כ מכתת, וה"ה כאן אמרינן בעצם היום הזה למעט תוספת, שאין כלל דין תוספת בשבועות, והטעם משום תמימות. **ובמשך חכמה, ובחתי"ס** עה"ת, נמי הביאו לפרש הקרא למעט תוספת, ומוזכר הענין הזה ג"כ ברמב"ן עה"ת [ועי' גרי"ז עה"ת מה שפירש כוונת הקרא]. ומי"מ התימה גדולה שאחר שקימ"ל להלכה פסוקה שבכל יו"ט יש דין תוספת אמאי השלי"ה מג"א ט"ז וגדולי הפוסקים והמ"ב לא הזכירו ענין זה שאין לאדם לקבל תוספת יו"ט בשבועות כמו בכל יו"ט שלא לחסר בתמימות, ומוכח מזה שנקטו שאף בשבועות יש דין תוספת וכמו כל יו"ט, וא"כ תקשי טובא קושיית הבנין שלמה. ועי' בסדור היעבי"ץ שכי' להקדים להתפלל בדוקא משום מוסיף מחול על הקודש, ועיקר הקפידה שלא לאכול קודם הלילה.

ונראה בזה, שאיתא **בשו"ע** (סי' רסא) שבביה"ש אפשר לערב עירובי חצירות אולם אחר ברכו א"י לערב, והקשה בדגול מרבבה (שם) שבסי' שצ"ג כי בשו"ע שמי שקבל תוספת שבת יכול לערב עירובי חצירות ו"י שאסור, הרי שבסי' שצ"ג תפס לעיקר שמותר ובסי' רס"א כי בפשיטות שאסור, ותירץ שבסי' שצ"ג מדובר שקיבל בפיו תוספת והקבלה היתה רק לענין מלאכה לבד, אבל בסי' רס"א שהתחיל להתפלל, שם יש קבלת עצומו של יום, ולכך אסור.

וכן יעוין **בגרי"ז** (קו"א סי' רסא אות ג) שכי' נמי שיש שני סוגים של קבלות, קבלה בפיו לענין מלאכה, וקבלה ע"י תפילה או קידוש שהיא קבלת עצומו של יום. ומצינו בריטב"א ר"ה דף ט שכי' שהקבלה תהיה בדוקא ע"י קידוש או תפילה הרי שיש מעלה בעצם הקבלה כשהיא ע"י קידוש או תפלה.

והנה להלכה ביסוד המ"ע של תוספת שבת ויו"ט נחלקו הפוסקים אם קיומה במה שפורש ממלאכה או ע"י קבלה בפיו, ע"י חלקת יואב ח"א סי' ל', ומי"מ בודאי לא מחויב שהתוספת תבוא ע"י קידוש או תפילה מבעוד יום, וחזינן שעיקרה של מצות התוספת הוא רק לענין איסור המלאכה, וכדכתיב בקרא "תשבתו שבתכם". וכן כתב במפורש במני"ח מי' שכ"ג אות ב'. ומעתה מתיישבים היטב דברי הפוסקים שמצות תוספת קיימת בשבועות וכמו כל שבת ויו"ט, דכל התוספת היא רק לענין האיסור מלאכה, והקפידו רק לענין קידוש או תפלה שבה מכניס את עצומו של יום, ובזה ס"ל שמגרע במ"ט ימי ספירה תמימות.

ויתפרש בזה שי' השלי"ה והמג"א שחלוק קידוש מתפילה, ורק קידוש מוכרח לבוא עם עצומו של יום, שכך הוא דינו של הקידוש לקדש ולהכניס את קדושת היום. אבל תפילה הוא חיוב תפילה, ורק הנוסח הוא של קדושת היו"ט, אבל לא מוכרח להכניס בו את עצומו של יום, ולכן ס"ל שיכול להתפלל מבעוד יום. והט"ז וכן פסק המ"ב ס"ל שאף בתפילה כיון שאומר נוסח של קדושת היום מוכרח שיכניס בו את עצומו של יום, ולכך אין להתפלל מבעוד יום.

ועפ"י"ז היה מקום לדון באשה שמדליקה נרות מבעוד יום, מהו גדר התוספת בזה, **שבביאור"ל** (ריש סי' תקכז) כי שהוא קבלה של צבור שחמיר, וא"כ י"ל שיש בו קבלת עצומו של יום, והפוסקים לא הזכירו שאשה לא תדליק נרות שבועות מבעוד יום, והביאור בזה הוא, שאמנם שייך שיהיה בהדלקה כח קבלה גמורה של עצומו של יום, אבל אינו מוכרח שההדלקה תבוא בכזו קבלה, אלא תליא בדעת האדם, ובערב שבועות גדר הקבלה רק לענין איסור מלאכה, ודעת הנשים כפי הדין.

מעתה היה מקום לדון בנשים שמברכות שהחיינו בהדלקת הנרות, ושהחיינו יש בו הכנסת עצומו של יום, שהרי הנוסח הוא "והגיענו לזמן הזה" שמדבר על קדושת הזמן [ע"י פרי **יצחק** (ח"ב סי' ט)], וא"כ למבואר שבהדלקתם יש כאן קבלה רק לענין האיסור מלאכה, האם יוכלו לברך שהחיינו, ודעת גדולי הפוסקים שיברכו, וע"כ כיון שהנרות והאיסור מלאכה באים מכת קדושת היום כבר יכול לברך שהחיינו שאזיל על הקדושה שתבוא.

האם מותר לבקש בשבועות על הצלחה בלימוד התורה

כידוע אמר הגרא"מ שך זצ"ל ששמע מהגרא"ז מלצר זצ"ל בשם הנצי"ב בשם הר"ן [ולא מצא זאת שם] שחג השבועות הוא יום הדין על לימוד התורה, וכשם ששינו בר"ה טז, דבארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה וכו' ובחג נידונין על המים, שכל ענין בזמנו הוא יום הדין לאותו ענין, כך חג השבועות שהוא זמן של תורה נידונין בו על התורה, אם יתעלה בלימוד אם ידע ללמוד וכדומה [הובא גם ב"מחשבת מוסר"].

ועיין עוד בשל"ה הק' (מסכת שבועות, פרק נר מצוה אות ט) שכתב בשם ספר **תולעת יעקב** (סתי חג השבועות, בדפ"ו עמוד נח): ודע כי כמו שבראש השנה רצה הקב"ה ולדרוש מעשה בני אדם, כי הוא יום הבריאה הראשונה וחיידוש העולם. וכמו שתקנו לומר "זה היום תחילת מעשיך", כדברי רבי אליעזר שאמר בתשרי נברא העולם, כן רצה ביום מתן תורה, שהוא מורה על חידוש העולם להשיגו ולדרוש על מעשה העולם ולדון על פירות האילן, כדאינא בפרק קמא דר"ה טז, דבארבע פרקים העולם נידון וכו', בעצרת על פירות האילן, וכבר ביארנו כי הפירות ההם הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה. והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה. והוא אמרם על פירות האילן בלא השלימים בתורה ובמצות כראוי, עכ"ל. [א"ה, אך למעשה בתולעת יעקב לכאורה מבואר רק שדנים על מה שבטלו מן התורה].

והנה קי"ל שאסור לאדם לבקש צרכיו בשבת, ולפי"ז לכאורה אסור לבקש בשבועות על הצלחה בתורה. אמנם לגבי ראש השנה אמר החזו"א שמותר לבקש בקשות פרטיות. [ומה שנקט שבסתם יו"ט אסור, עי' ג"כ ברמב"ם בפאר הדור סי' ק"ל. כלבו סי' לז. מאירי במגן אבות סי' כד. לבוש עה"ת פ' אלתחנן. רב פעלים או"ח ח"ב סי' מז. ועי' שו"ת בנין ציון ח"א סי' לו, ב"ח או"ח סי' רס"ח ב"ה ואם. ועוד.] וא"כ לכאורה גם הכא יש להתיר.

ושאלתי חכ"א ונסתפק בזה ג"כ, והלך לשאול את הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיב לו שיקבש בערב שבועות, ולא ביו"ט עצמו. ושוב שאל את הגר"ח מאי שנא מראש השנה שהתיר החזו"א. והשיב לו הגר"ח שהחזו"א התיר לבקש בקשות בראש השנה וביה"כ לפי שימים אלו הוקבעו לכך [וכ"כ בארוחות רבינו ח"ב עמ' קפ"א אות כז]. ועוד דשאני ראש השנה שאם לא יבקש בר"ה הרי יכול למות. ועוד הוסיף שלא מוזכר בגמ' בשבועות זה יום דין על תורה.

והנה כל זה לדעות שאסור לבקש בשבת ויו"ט, אפילו בקשות על רוחניות. - והגר"ח ק"ל שליט"א הביא ראיה לזה מהירושלמי בברכות פ"ה ה"ב, דנחלקו שם אם אומר מטבע ברכה [דהיינו ברכת אתה חונן] ואח"כ מבדיל [אתה חוננתנו] או להיפך, ולמעשה נפסק שמבדיל ואחר כך אומר מטבע ברכה, ע"ש. ומבואר מזה שאסור לאדם לבקש אף על עניני רוחניות עד שיבדיל. (א"ה, עי' במ"ב סי' קט"ו בשם ס' סדר היום, שברכות אתה חונן היא בקשה רוחנית, שיתן לו הבורא יתברך שכל ודעת ישר, למאוס ברע ולחבור בטוב.) [א"ה, ולכאורה יש לתמוה על דברי הירושלמי, הא בגמ' ברכות כא, א מבואר דהטעם שלא מתפללים התפילה של חול הוא רק כדי שלא להתירח על הציבור. ומשמע דמצד איסור בקשות בשבת אין בזה, ומסתמא כיון דהוה טופס ברכות קבוע, ע"י ירושלמי לגבי אמירת רענו זוננו בברכהמ"ז בשבת). וביאר לי חכ"א ד"ל שטופס ברכות קבוע זה רק סיבה לא לבטל תפילה קבועה, אבל אחר שכבר ביטלו מלומר [כדי לא להתירח], וודאי שעדיף להבדיל בתפילה ורק אח"כ לבקש חנונו מאתך. - וכעת מצאתי במדרש תנחומא (וירא, פרשה א') דלפיכך אין מתפללין בשבת שמו"ע שאם יהיה לו חולה בתוך ביתו נזכר ברופא חולי עמו ישראל והוא מיצר והשבת ניתנה לישראל לקדושה לעונג ולמנוחה ולא לצער, ע"כ. ומעתה י"ל שהירושלמי נקט כטעם התנחומא. שוב מצאתי מביאים לישון ספר המנהיג שלא אטרחוהו רבן כדי שלא יצטרע שאם היה לו חולה כו'. ומבואר שפי' את הגמ' כמ"ש במדרש תנחומא].

וראיתי מביאים מהגר"ח דמ"מ שרי לבקש בהרהור דלא גרע מהרהור בעסקי' דשרי (שאלת רב).

אבל דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שמותר לבקש בקשות על רוחניות. [ולכאורה הביאור בזה הוא בירושלמי איתא דהאיסור הוא משום "ממצוא חפצך", והרי חפצך אסורים וחפצי שמים מותרים, ואכמ"ל.] [א"ה, למעשה בענין בקשות על רוחניות, יש בזה משמעויות בפוסקים הראשונים והאחרונים, ואכמ"ל.]

[נכתב ע"י הרב ח.ג. שליט"א]

תמיהה בטעם שהביא המ"ב לאכילת מאכלי חלב בשבועות

מנהג ישראל מדורי דורות לאכול מאכלי חלב בחג השבועות. וכתב המ"ב (סי' תצד ס"יק יב) ששמע בשם גדול א' שאמר טעם נכון למנהג זה, כי בעת שעמדו על הר סיני וקבלו התורה וכו', וירדו מן ההר לביתם, לא מצאו מה לאכול תיכף, כ"א מאכלי חלב, כי לבשר צריך הכנה רבה, לשחוט בסכין בדוק כאשר צוה ה', ולנקר חוטי החלב והדם ולהדיח ולמלוח וכו', על כן בחרו להם לפי שעה מאכלי חלב, ואנו עושים זכר לזה, עכ"ל.

אולם לכאורה מש"כ דהיו צריכים לשחוט בסכין בדוק, צ"ע גדול, שהרי שנינו בגמ' בחולין (טז: יז:). דלדעת רב ישמעאל משהוקם המשכן היה אסור לישראל בשר תאווה, ומשכנסו לארץ הותר. וע"כ נקט דלא הותר להם בשר נחירה (היינו שנותרין בהמה בלא שחיטה) במדבר. משא"כ לדעת ר"ע היה מותר בשר נחירה עד שנכנסו לארץ. וז"ל הרמב"ם (שחיטה פי"ד הי"ז-יח) כשהיו ישראל במדבר לא נצטוו בשחיטת החולין, אלא היו נותרין או שוחטין ואוכלין וכו', ונצטוו במדבר שכל הרוצה לשחוט לא ישחוט אלא שלמים, שנאמר איש איש מבית ישראל וגוי ואל פתח אהל מועד וגוי וכו', ומצוה זו אינה נוהגת לדורות אלא במדבר בלבד בעת היתר הנחירה וכו', עכ"ל. ועיין במגיד משנה (שם) שכתב שהרמב"ם הביא דברי ר"ע משום דק"ל דהלכה כר"ע מחבירו [ועיי' בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' יג) שכתב נמי שהלכה כר"ע כמו שפסק הרמב"ם הני"ל].

ועיין עוד בגמ' בחולין (כח.) והביאה הטור (יו"ד סי' א) בשינוי לשון, תניא וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתך (דברים יב, כא), מלמד שנצטוו משה [היינו בסיני] על פה בהלכות שחיטה. ועיין בט"ז (סי' א ס"ק א) שכתב דאיכא למידק מהא דאיתא בסנהדרין (נו:) דשבת וכיבוד אב ואם, נצטוו במרה, דכתיב כאשר צוך ה' וכו', ואמר ר"י כאשר צוך במרה. וא"כ מאי שנא הך כאשר צויתך מן כאשר צוך, ועיין שם שחילק ביניהם. אולם בפלתי (שם ס"ק א) כתב שאף בלא תירוצו של הט"ז מ"מ לא קשה מידי, דבמרה לא נצטוו רק במצוות שינהגו תיכף מאז והלאה וכו', אבל מצוה שלא חל עליהם תיכף רק לאחר זמן, מהיכי תיתי להקדימו במרה, רק ניתנו בנתינת התורה שאז באו כולם נהוגים תיכף או לאחר זמן. ובמדבר ק"ל כר"ע דלא הצריכו בחולין שחיטה, רק הותרה להם בשר נחירה, וכ"כ הרמב"ם להדיא, עכ"ל. והובאו דברי הט"ז והפלתי בפמ"ג (סוף פתיחה לה"י שחיטה).

ולפי"ז קשה על מש"כ המ"ב שהיו צריכים לשחוט בסכין בדוק, שהרי לא היו צריכים סכין בדוק לצורך שחיטה אחרי מתן תורה עד שנכנסו לארץ. [שו"מ במאירי (חולין שם) שפסק כדברי רב ישמעאל, ולפי דבריו לא קשה מידי, אלא שדברי המאירי צ"ע שהרי ק"ל הלכה כר"ע מחבירו וכנ"ל בשם המגיד משנה. שו"מ במהרי"ק (סוף שרש קסה) שכתב דכל כללי פסקי ההלכות אינם רק על דברים הנהוגים בזה"ז. ועיין עוד בשד"ח (חי"ב כללים מעי' הה"א אות טו) בענין האם אמרינן הלכה כר"ע מחבירו נגד רב ישמעאל].

שו"ר בעונג יו"ט (סי' נג) שבריש דבריו כתב כדברי הפלתי, אבל שוב דחה דבריו, משום שבאמת גם לר"ע בשר נחירה היה אסור עד הקמת המשכן. דע"כ הטעם שלא נצטוו במדבר על מצות שחיטה הוא משום דהיו קרובים למשכן, וכל שישחטו ויאכלו, מחזי כמו ששוחטין קרבן בחוץ. ולהכי הוצרך הכתוב להתיר להם בשר נחירה, דכשנותרין ואוכלין שוב אינו דומה לקדשים בחוץ, שהרי קדשים צריכים שחיטה וכו'. ולפי טעם זה בעינן למימר דמסיני עד הקמת המשכן נצטוו על השחיטה, ורק אחר הקמת המשכן שנאסר להם בשר תאווה הותר להם בשר נחירה כדי שיהא רשאים לאכול ולא יהא דומה כקדשים בחוץ וכו'. ולפי"ז אפשר לפרש כפשוטו הא דדריש וזבחת כאשר צויתך מלמד שנצטוו משה וכו' ולא דריש כאשר צויתך במרה, דהא אין מוכח לדרוש כאשר צויתך במרה, דהא אף שלא נצטוו במרה אתא שפיר נמי לשון כאשר צויתך, משום דכיון דמצות זביחה היה לה הפסק, ומהקמת המשכן ואילך הותרו בנחירה, הוצרך לומר "כי ירחיב ה' את גבולך ואמרת אוכלה בשר וזבחת כאשר צויתך" בסיני, לא כמו כל מ' שנים שהייתם במדבר שהותר לכם בשר נחירה, רק תזבח כאשר צויתך, משא"כ גבי שבת וכבוד או"א שלא היה למצותם הפסק מאי כאשר צויתך, דקאמר ש"מ שנצטוו במרה וזה פשוט, עכ"ל.

ולפי דבריו מיושבים דברי המ"ב שהרי אחרי מתן תורה נצטוו על השחיטה עד שהוקם המשכן, ודו"ק.

האם הלימוד בליל שבועות מצטרף לחציו לה'

כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות יו"ט ה"ו) אע"פ שאכילה ושתייה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו. אלא כך היא הדת, בבוקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום וחוזרין לבתיהם ואוכלין. והולכין לבתי מדרשות וקורין ושונים עד חצי היום, ואחר חצות היום מתפללין תפלת המנחה וחוזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה, עכ"ל.

והנה ממה שחילק את היום משחרית ואילך חצי לה' וחצי לכם ואת הלילה לא מנה. משמע קצת דדינא ד"חלקהו, חציו לה' וחציו לכם". קאי על היום דוקא.

ועיין עוד במהרש"א (חדושי אגדות, ביצה טו, ב) בד"ה התחילו כת, שג"כ מבואר בדבריו, עכ"פ שחשבון היום של חציו לה' וחציו לכם אין לו שייכות עם חשבון הלילה. ובסוד"ה בעלי מארה, מבואר ש"מ"ד כולו לה', קאי רק על היום, ע"ש.

ולפי"ז אף בעצרת דנוהגין ללמוד רוב הלילה, מ"מ איכא ביום דינא דחציו לה', והלילה אינו מצטרף. וכ"כ בס' שלמי תודה (מהגר"צ פלמן שליט"א).

אבל בס' מועדים וזמנים (להגר"מ שטרנבוך שליט"א, ח"ז סימן קי"ב) הסתפק בזה, וכתב דמסברא נראה שבשבועות שהפך לילה ליום ועסק כל הלילה בתורה, דיצא ידי חציו לה' ויכול לעסוק ביום בחציו לכם יותר מבכל חג שישן בלילה, לפי שיעקר המצות שמחה היא ביום טוב, וחז"ל חילקו את היום דחציו לה' וחציו לכם, מפני שבדרך כלל לילה לשינה קאי, אבל בשבועות שכבר עסק כל הלילה בתורה, יכול לעסוק ביום יותר בשמחה דלכם, ובפרט בעצרת שהכל מודים דבעינן לכם כמבואר בפ"ו דפסחים וצ"ב, עכ"ל.

וכן כמדומה ששמעתי מהח"א שהגר"ח קניבסקי שליט"א אמר לו, שאפשר להחליף זמן השינה מהלילה ליום, ולא מגרע בזה מהחציו לה'.

האם צריך חצי בצמצום

הנה מלשון הרמב"ם משמע דבעינן חציו ממש, וצריך לצמצם ולחלק את היום כדי שיהא חציו לה' וחציו לכם ומשו"ה כתב ד"משכימין" בבוקר ומתפללין וכו' וקורין ושונים "עד חצי היום", ואילו בהל" שבת (פרק ל' ה"ה) לא כ"כ. דביו"ט משכימין כדי שיהיה כל חצי היום לה' וכן קורין רק "עד חצות" כדי לחלק למחצה (ע"י בב"ח סי' רמ"ב). [וכנגד מה שאמר דאחר התפלה אוכלין וזה מגרע ומחסר מחצי דלה' בחצי הראשון, כתב אח"כ דאחר חצות מתפללין מנחה, וזה משלים דליוהי ממש חציו לה' (ע"י מהרש"א ביצה טו, ב) ד"ה התחילו]].

וכ"נ מהמהרש"א שם בתירוצו הראשון. וכן דעת האוה"ח בספרו "ראשון לציון" (ביצה שם ד"ה חלקהו). וכ"כ בשו"ת "דברי מלכאל" (ח"ו סי' ד') דבעינן חציו ממש. וכן נראה מדברי המ"ב (בסי' תקט"ט) שכתב בשם הפוסקים שיש לגעור בחזנים המאריכים יותר מחציו של יום משמע דס"ל דבעינן חציו ממש.

אולם הפמ"ג (ס' רמ"ב בא"א סק"א) כתב דחלקהו חציו לאו דוקא בצמצום, רק מקצת לה' ומקצת לכם ומצות עשה לאכול, ורשות בידו לעשות רובו לה' או רובו לכם או חצי ממש. וכן דעת המהרש"א בביצה בתירוצו השני, וכן בשפת אמת בביצה שם. [שלמי תודה]. [הרב מ.נ.ק. שליט"א]

נתרם להצלחת הרב מ.ג. שליט"א בכל הענינים

נתרם לע"נ הרב יהודה בן משה מאיר ז"ל